

ГР. ПЕНЧОВ ДЕЛОТО НА Д-Р ПЕТЪР БЕРОН¹

Историята на нашето Възраждане, която отбелязва в своите страници великите дела на заслужилите наши мъже в тежките политически борби и по черковния въпрос, отделя място за д-р П. Берон като един от първите дейци за нашата просвета.

А всъщност той е работил и има заслуги не само за нашата просвета, за нашата школа. Родоначалник и теоретик на взаимната метода и на женското образование, той същевременно е създател на доктрини във физиката и другите науки, и затуй името му трябва да бъде поставено наред с тия на първите творци на науката. Не е сторено това, може би, заради българския произход на Берон.

Научната и литературната дейност на Берон, реален израз на която неговите многобройни и огромни съчинения го издигат, е наистина високо в лествицата на заслужилите за науката мъже и го поставят наравно с учените с мирова известност. Известни са почти на всички педагогическите възгледи на Берон за основното народно образование, познати са заслугите му за нашите училища. Аз ще се помъча да изложа тук, ако и накъсо, научните му постижения, които досега не са напълно известни. Великата фигура на заслужилия българин ще се представи в цялата си пълнота именно като се видят изследванията и възгледите му за разните стръкове на науката.

Научната дейност на Берон е изразена в съчиненията му *Les plus remarquables (Най-забележителните)*, бележи Беровият биограф в *La Grande Encyclopédie*, са следните: 1) голям *Космобиологически атлас* (на френски), 1858 г.; 2) *Метеорологически атлас* (на френски), 1860 г.; 3) *Небесна физика* (на френски), три тома, 1866–1868 г.; 4) *Флуидът на светлината* (на френски), 1862 г.; 5) *Физико-физиология* (на френски), 1864 г.; 6) *Физико-химия* (на френски), 1870 г.; 7) *Славянска философия* (на немски); 8) *Няма да има вече пожар в градовете* (на френски); 9) *Рибен буквар* (на български), 1824 г.

Берон, който е знаел френски, немски, румънски, гръцки, руски, английски, турски, може да е писал и други съчинения и статии, но засега са известни само тия.

Министерството на просвещението или Академията на науките трябва да натовари подготвено лице, което да събере сведения за всички съчинения и писания на Берон, като състави пълна биография и библиография за същия. Желателно е дори по-важните му съчинения сега да бъдат преиздадени.

Нека отбележа тук, че поради голямата рядкост на тия съчинения, изследванията върху Берон са непълни. *Slawische Philosophie*, съчинение, което беше у мен на разположение късо време, съдържа цял отдел, в който Берон излага въз-

¹ Статията е публикувана в сп. *Отец Паусий*, 1936, № 10, 402–405. Издирена е при архивна работа по текущ изследователски проект „Анализ и философско осмисляне на ролята на рода Берон за духовното развитие на България и интегрирането ѝ в световната култура“, финансиран от Фонд Научни изследвания по конкурсна сесия 2017 г. с договор ДН 15/13 от 18. 12. 2017 г.

гледите си върху основите на общата педагогика и обяснява принципите за организацията на обучението. Неговите възгледи тук са съставна част от педагогическото му дело. В този обсег обаче никога от досегашните изследователи не е разглеждал педагогическата дейност на Берон. А това трябва да стане искаме ли да имаме пълно изложение на Бероновите педагогически възгледи и идеи.

Явно е, във всеки случай, и от изброените тук произведения, че ние сме имали един мъж с енциклопедически познания, мъж на чистата научна дейност, – един ум дълбок, всеобеман. Изпълнил задължението си към човечеството, за което работил 20 години (от 1850–1870 г.) в Париж, той, както всеки истински учен, изпълва стократно повече своя дълг и към Родината си, на която дава не само огромното си материално богатство, но и всякога, когато и дето му се отдава случай, както това ще видим по-долу, защитава най-ревностно името и достойнството ѝ.

Какви са, прочее, научните възгледи на Берон?

Следвайки пътя на мислителите-реформатори, Берон, този гений на синтеза, комбинира тогавашното човешко познание и като философ, носител на нов мироглед, дава друго назначение на естествознанието и на духовните науки – на физиката, природните и моралните науки, и на метафизиката. Всички тях той именува панепистема, чрез тяхното изучаване иска човек да познае величието на своя създател и безсмъртието на своята душа (*Physique céleste*, 111, p. s).

Човек, следвайки панепистемата, според Берон ще постигне своето предназначение. Берон на първо място постулира идеята за едно висше същество. Такава, казва той, нямат само хората в диво състояние. Тая идея е родена в човека като социално същество. До нея човек дохожда, от една страна, като сравнява природните сили, необходими за произвеждане на природни факти, със силите, необходими за произвеждане на изкуствени факти; от друга – като се сравнява координацията на действията, които предхождат произвеждането на природните факти, с логическата работа, която се върши в ума и която предхожда системата действия, водещи до произвеждане на изкуствени неща. Заел такова идеалистическо становище, Берон остро критикува натуралистите, които според него унижават атрибутите на висшето същество, с това пък унижават и науката. Това са демагози натуралисти (*ibid* p. s.). Висшата сила според Берон е троелична – има три обекта и притежава безкрайна сила.

Берон постулира и душата. Тя е вечна, а тялото е временно. Първоначално понятието за душата човек е образувал чрез езика, като е сравнявал елементите на слънчевите лъчи, които по същина са електрически.

Берон обяснява и системата на света. Всички неща според него в основата си са електрически флуид. Всичко в света става наедно. Нещата и проявите не могат да се обяснят отделно. Те са свързани чрез движението. Последното според Берон се състои в движение на молекулите на флуид, безкрайно свиваем. То се образува, от една страна, чрез афинитета, и от друга – от нееднаквата плътност на молекулите, които, като се допират една до друга, се разместват. А афинитетът пък се образува от неравенството и нееднаквостта на плътността в молекулите. Берон е и голям оптимист. Според него водата поддържа хората. Докато има вода, ще има и хора, а тя е намаляла малко, та не може да окаже влияние върху населението. Берон определя дори колко ще трае светът. Фор-

мулата именно $T+T^1+T^2$ изразява траенето на мира, като T е времето от първото свързване до появата на дъжда, T^2 – от потопа до изгубването на водата (това време обаче не може да се определи точно), и T^1 – от началото на дъжда до числото T^2 . То значи, че светът ще трае няколко стотици хиляди години. Само преминаването на човечеството от детска в зряла възраст е траяло 54 000 години.

Берон разглежда всички току-речи въпроси на философията и им дава идеалистическо осветление и разрешение – нещо чудно за неговата професия.

Той изследва и други науки – химия, физиология, физика, археология, история, география, психология, философия и педагогика. В увода на *Небесна физика* Берон сам изброява науките, над които е работил. Изследванията му и тук се влияят силно от основния му философски мироглед. Във всички области на науката и особено в онези науки, дето е възможна тенденцията, той решително и по гениален начин защитава своята родина, своя народ и произход.

Славяните според него датуват отпреди потопа. Потвърждение на това се намира в историята. Едно доказателство според Берон е например голямата военна експедиция на египтяните против Тибет. Противници тогава били славяните, които живеели около Индия. Прочее, 2400 години преди Христа, тук са се намирали славяни. Етнографски и филологически сведения потвърждават също този възглед. Това са славянските думи, които се срещат в езика на индусите. Такива думи са напр. *Ispan* (*napsi* или *naspi* – наспи).

Берон поставя славяните наравно с латинските народи, германците и гърците. Тук той пак си служи с филологически доказателства – славянските думи, които се срещат в езиците на тия народи.

Берон, който, както пише биографът му в *La Grande Encyclopédie*, направи големи услуги на родината си и завеща цялото си имотно състояние на България, има високо мнение за рода си. Чрез анализ на името *българин* той доказва, че българите са благородна нация, а чрез исторически изследвания извежда, че българите са даки, живели преди румъните, между другите места, и в Русия. За да докаже това, той си служи с тракийските историци. Те споменували името на един народ, което после било заменено с *Voulgaris*, а след това – с името *българин*. Руските историци, които поддържат друго мнение, Берон напада и кори, че били под влияние на византийските историци, не могли да се отделят от връзките с родната земя. Ето и как сам Берон пише за съотечествениците си и за техния произход: „Преди 16 века в *Vusance* – в Дакия нямаше жители, наречени *goitoun*; имаше само тракийски даки. На благородните тракийци даваха титла *българин*, което на славянски език значи личност, която заема високо място. На благородните даки пък давали титлата *боер*, което значи лице, което има овце или пък крави. Тая титла е за благородници, както това се вижда от хрисовулите“ (вж. *Physique céleste*, т. III, стр. 579).

Такива възгледи за българите развива Берон в съчиненията си. Ние видяхме накратко и другите му възгледи.

Нашето изложение, макар и късо, дава една картина за Берон. Един велик българин, един заслужил на рода си и на човечеството мъж.